

Vladimír VAVŘÍNEK (s autorskou spoluprací Petra BALCÁRKA),
Encyklopedie Byzance, Slovanský ústav
AV ČR, Libri, Praha 2011

550 s., ISBN 978-80-7277-485-2

Encyklopedie Byzance byla v české klasickofilologické a byzantologické odborné obci dlouho očekávaným dílem. Autorem většiny hesel je jeden z hlavních představitelů moderní české byzantologie Vladimír Vavřínek, dlouholetý předseda Českého národního byzantologického komitétu a vedoucí redaktor mezinárodního časopisu *Byzantinoslavica*, dnes emeritní vědecký pracovník Slovanského ústavu AV ČR. Vzhledem ke své historické specializaci spolupracoval na napsání hesel z oblasti dějin umění, liturgie a teologie s Petrem Balcárkem, vedoucím Institutu pro byzantská a východokřesťanská studia, nebo mu jejich napsání zcela přenechal.

Autor opatřil encyklopedii stručným úvodem, v němž shrnul dějiny české byzantologie a českou byzantologickou knižní produkci včetně té popularizační od meziválečného období až do současnosti. Zatímco na poli překladů a beletrie s byzantskou tematikou zaznamenáváme v posledních desetiletích vzestupnou tendenci, odborná literatura včetně příruček je dodnes vydávána velmi spíše. To rovněž vypovídá o situaci v české byzantologii, která svou největší slávu zažila ve dvacátých letech 20. století, v době vzniku a rozkvětu časopisu *Byzantinoslavica*, jehož spoluzakladatelem byl i světově uznávaný František Dvorník. Odbornou byzantologickou knižní produkci pak po mnoho let obohacuje Růžena Dostálová, jejíž publikace *Slovník řeckých spisovatelů* (1975, 2006) a *Byzantská vzdělanost* (1990) patří k základním příručkám nejen odborné veřejnosti. Tuto skromnou sbírku syntetizujících knih doplňuje ještě první (a jedině) specializované zpracování byzantské historie *Byzantské dějiny* (1992, 2019), které napsal kolektiv autorů pod vedením Bohumily Zástěrové. Samostatnou kapitolu věnovanou byzantským dějinám pak obsahuje ještě publikace kolektivu autorů pod vedením Pavla Hradečného *Dějiny Řecka* (2001, 2007), dále lze najít

roztroušeně několik málo informací o byzantských literátech nebo reáliích v již poněkud zastaralé a své době poplatné *Encyklopedii antiiky* Ludvíka Svobody (1973, 2017) či v překladu Canforových *Dějin řecké literatury* (2001, 2004), věnovaných jinak převážně klasickému a křesťanskému období.

O to cennější je pro českou odbornou i laickou veřejnost vydání této encyklopedie, která koncentruje v 1900 heslech (s. 11–524) základní informace o byzantské historii, společnosti a kultuře. Činí tak formou přístupnou, přehlednou a čtivou, hesla přitom nepostrádají informační hutností a reflektují po odborné stránce nejnovější literaturu v oboru. K heslové části encyklopedie je připojen chronologicky a tematicky členěný seznam výběrové bibliografie (s. 525–537), za ním následuje Heslář (s. 538–550) s abecedním soupisem všech hesel. Ten mj. nahrazuje odkazy v podobě šipek nebo v jiné grafické úpravě písma, které by v rámci samotných hesel odkazovaly na další jména či pojmy zpracované jako samostatná hesla. Toto řešení bylo nakladatelem zvoleno kvůli grafickému nenarušování hesel, domnívám se však, že není příliš šťastné. Řadu čtenářů totiž bez přímého odkazu na samostatné heslo nenapadne, že se o zmíněném pojmu či osobě mohou dočíst více v jiném hesle. A naopak, grafický odkaz by čtenáři ihned napověděl, obsahuje-li encyklopedie výklad pojmu, kterému nerozumí nebo o kterém by se rád něco dalšího dozvěděl. K výběrové bibliografii by snad šla doplnit některá další díla, např. poměrně nové dějiny byzantské literatury Jana Olofa Rosenqvista *Die byzantinische Literatur: vom 6. Jahrhundert bis zum Fall Konstantinopels 1453* nebo monografii Florina Curty *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region c. 500–700*.

Encyklopedie obsahuje jednak rozsáhlejší obecná hesla zaměřená na hlavní oblasti byzantské civilizace (např. *byzantská architektura*, *byzantské dějiny*, *obchod*, *ženy v Byzanci*, *univerzity*), jednak kratší hesla věnovaná konkrétním historickým událostem, významným osobnostem včetně panovníků a literátů, vybraným literárním dílům, kulturním reáliím, topografií či pojmům z oblasti náboženství, umění, státní správy i každodenního života. Nejsou vynechána ani hesla reflektující vztahy Byzance a Slovanů (např. *Slované v Byzanci*, *Velká Morava*, *cyrilice*, *Zemiansky Vrbovok*) nebo Byzance a Západu (např. *papežství*, *křížové výpravy*, *lyonský koncil*). Řecká jména nebo pojmy jsou opatřeny českým překladem, disponují-li jím (např. *Maximos Homologetes/Vyznavač*, *fysis* – *přirozenost*),

příp. jsou vysvětlovány (*akathistos – nikoli v sedě, tj. vestoje*). Obrácené i české termíny jsou doplněny o řecké ekvivalenty (např. *otroci – duloi*). Pro přepis řeckých jmen a pojmů do latinky autor zvolil metodu transkripce bez zaznamenávání kvantity vokálů, neboť vokalická délka byla v byzantské éře již dávno minulostí. Metoda transkripce sice rovněž zachycuje jednotlivé grafémy bez ohledu na jejich výslovnost v dané době, v odborné literatuře je nicméně běžným standardem odkazujícím na grafickou podobu slova. Jedinou výjimku reflektující fonetickou stránku jazyka tvoří v encyklopedii přepis kombinace grafémů *o* a *y* jako *u* a přepis grafému *b* jako *v* (někdy však naopak podle převládajícího úzu u daného slova i jako *b*, např. *Basileios*, ale *Monemvasia*). U řeckých vlastních jmen byla zvolena jejich řecká podoba (např. *Gregorios*) s výjimkou těch, která v češtině již zdomácněla (např. *Řehoř I. Veliký*).

Encyklopedie Byzance bude užitečnou příručkou pro všechny, kdo se chtějí rychle a přehledně obeznámit s širším kontextem byzantské civilizace, která byla se západní evropskou kulturou propojena více, než se může na první pohled zdát.

KATEŘINA BOČKOVÁ LOUDOVÁ

Jindřich FRANCEK, *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, sv. III. Zločinnost a bezpráví*, Paseka, Praha – Litomyšl 2011

739 s., ISBN 978-80-7432-115-3

Vměstnat poměrně široké téma kriminality, trestního práva a soudnictví na území českých zemí od nejstarších dob až do roku 1989 do jediné publikace je poněkud nesnadný úkol. Koncepce celé práce je na první pohled patrná především z obsahu, neboť ve stručném úvodu se Jindřich Francek omezil jen na několik poznámek týkajících se dějin kriminality a trestního práva a dosavadního stavu domácí historiografie (s důrazem na období, které je autorovi blízké, tedy raný novověk).

První z pěti hlavních kapitol (hlav) je věnována trestnímu právu a soudnictví do roku 1848, který tvoří základní mezník v textu celé knihy. V úvodní části se autor zabývá soudnictvím a jeho organizací a svůj výklad vede od velkomoravského období až do 18. století. V hutném výkladu se snaží představit všechny typy soudů

v rámci jednotlivých právních okruhů (zemské, městské aj. právo), text je však poněkud neuspořádaný a obsahuje některé podstatné i drobné nepřesnosti, což je ale dáno místy poněkud povrchním výkladem a přebíráním názorů starší, dnes často již překonané literatury. V textu chybí především jasné konstatování, že výkon trestní jurisdikce byl původně panovníckým regálem, který zeměpán postupně přenášel na jednotlivé pozemkové vrchnosti. Tento proces však začal mnohem dříve než „v předhusitské době“, jak tvrdí Francek (s. 15). Pro starší období zde chybí zohlednění role viliků – krajských soudců (*iudex provincialis*), v novější literatuře opakovaně diskutovaná. V pojednání zahrnujícím celou strukturu středověkého a raně novověkého soudnictví se tak ztrácí akcent na samotné trestní soudnictví. V jeho rámci hrály nepochybně důležitou roli městské hrdelní soudy, ke kterým se autor, poněkud nelogicky, vrací v samostatné sedmé části.

Na úvodní pojednání o soudnictví navazují samostatné oddíly zabývající se prameny a formami práva a kodifikacemi zemského a městského práva. Také tyto pasáže zahrnují výklad od raného středověku až do poloviny 19. století; míra pozornosti věnovaná jednotlivým obdobím a tématům je značně kolísavá a ztrácí se akcent na sledovanou problematiku trestního práva. Tyto části měly být zařazeny spíše na samotný počátek práce jako určité obecné východisko. Teprve v navazujících oddílech se Francek věnuje nejprve procesnímu právu, opět ale v obecnější rovině, takže specifika trestního procesu se poněkud ztrácejí (podrobněji se k nim vrací v oddíle o městském hrdelním soudnictví), a poté samotnému trestnímu právu. Na pouhých čtyřech stranách se však autor věnuje zejména stručné charakteristice kodifikací z 18. století. Francek se otázkami trestního práva a kriminality v raném novověku zabýval již ve svých předchozích pracích, což se zřetelně odráží i v oddílech věnovaných problematice katů, vězení, tortury a hrdelní exekuce. Výklad založený zejména na pramenech 16. a 17. století vhodně dokládá četnými citáty konkrétních případů.

Druhá hlava *Delikty a jejich postih* podává charakteristiku jednotlivých okruhů deliktů, členění do jednotlivých oddílů však není pokusem o jednotnou typologii deliktů, ale spíše se jedná o užší či širší tematické okruhy (kacíři, čarodějnické procesy, svatokrádeže, pronásledování romských kočovníků, zbláhání poddaných, pytláctví, krádeže ryb a včel, vraždy, infanticidium atd.). Časová rovina výkladu v jednotlivých oddílech je nestejná, někdy je zmíněn